

บทที่5

สรุปผลการวิจัย อภิปราย และข้อเสนอแนะ

หมอพื้นบ้านของชุมชนมีบทบาทสำคัญในการดูแลสุขภาพทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และสังคมของผู้ป่วย จากการศึกษาพบว่าความรู้หมอพื้นบ้านสามารถจำแนกออกได้เป็น 4 กลุ่ม คือ กลุ่มดูแลสุขภาพด้วยพิธีกรรมหรือพิธีกรรมบำบัด (จิตบำบัด) กลุ่มดูแลสุขภาพด้วยวิธีทางกายบำบัด (รวมการฟื้นฟูสภาพทางกาย) กลุ่มดูแลสุขภาพด้วยยาสมุนไพรหรือสมุนไพรบำบัด และสุดท้ายคือการดูแลสุขภาพด้วยอาหารการกิน

ด้วยเหตุผลดังกล่าวจะเห็นได้ว่าองค์ความรู้ของหมอพื้นบ้านในการรักษาสุขภาพในชุมชน เป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่งที่จำเป็นต้องศึกษา ค้นคว้า ให้ได้องค์ความรู้ที่แท้จริงและถูกต้อง ภายใต้กระบวนการศึกษาในเชิงวิชาการอย่างบูรณาการในเงื่อนไขที่ปรากฏและดำรงอยู่ในสภาพปัจจุบันของชุมชน ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาและพัฒนารูปแบบการส่งเสริมสุขภาพชุมชน โดยใช้ภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านอีสานผลจากการศึกษาทำให้ทราบสถานภาพของหมอพื้นบ้านอีสาน องค์ความรู้ที่หมอพื้นบ้านใช้ สภาพการรักษาพยาบาลและการให้บริการของหมอพื้นบ้านอีสาน การยอมรับวิธีการรักษาของหมอพื้นบ้านในการดูแลสุขภาพ ผลของการใช้องค์ความรู้แต่ละประเภท ผลจากการศึกษาสามารถใช้เป็นแนวทางส่งเสริมการนำภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านอีสานมาใช้ เพื่อให้เป็นที่พึ่งพาในด้านการดูแลสุขภาพ การส่งเสริมสุขภาพของประชาชนในชุมชนต่อไป และยังเป็นหนทางที่จะทำให้ชุมชนนั้นสามารถพึ่งตนเองในด้านการดูแลสุขภาพได้ต่อไปรวมทั้งส่งเสริมให้เห็นคุณค่าในภูมิปัญญาของชาวอีสานซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการอนุรักษ์ ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดประโยชน์ในวงกว้างได้ต่อไป

การวิจัยครั้งนี้วัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อศึกษา องค์ความรู้ที่หมอพื้นบ้านใช้ สภาพการรักษาพยาบาลและการให้บริการของหมอพื้นบ้าน การยอมรับ วิธีการรักษาของหมอพื้นบ้านในจังหวัดเลย
2. เพื่อพัฒนารูปแบบในการส่งเสริมสุขภาพชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านอีสานด้านสมุนไพรโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยการลงมือปฏิบัติจริง (Action Research) ใช้กระบวนการเรียนรู้โดยการปฏิบัติร่วมกัน (Action Learning) ใช้วิธีการแบบผสมผสานทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ เชิงปริมาณใช้การสำรวจ ส่วนเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์เจาะลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและ การสนทนากลุ่ม

กลุ่มเป้าหมายที่ศึกษาครั้งนี้ประกอบด้วย หมอพื้นบ้านที่ได้ขึ้นทะเบียนหมอพื้นบ้านไว้แล้วยังรักษาผู้ป่วยในจังหวัดเลยจำนวน 14 อำเภอ และผู้ให้บริการเป็นคนที่อยู่ในชุมชนและเคยมารับบริการจากหมอพื้นบ้าน และกลุ่มผู้อาวุโสในพื้นที่ กลุ่มนักวิชาการด้านแพทย์แผนไทย การเก็บข้อมูลระยะที่ 1 ระยะการวิจัยศึกษาองค์ความรู้ที่หมอพื้นบ้านใช้ สภาพการรักษาพยาบาล และการให้บริการของหมอพื้นบ้าน การยอมรับ วิธีการรักษาของหมอพื้นบ้านในจังหวัดเลย ระยะที่ 2 ระยะพัฒนารูปแบบการส่งเสริมสุขภาพชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านด้วยสมุนไพรโดยการจัดเวทีระดมความคิดเห็นแบบมีส่วนร่วม แล้วนำรูปแบบที่ได้สู่การปฏิบัติ การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นการวิเคราะห์ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการศึกษา องค์ความรู้ที่หมอพื้นบ้านใช้ สภาพการรักษาพยาบาลและการให้บริการของหมอพื้นบ้าน การยอมรับ วิธีการรักษาของหมอพื้นบ้านในจังหวัดเลย
 2. ผลการพัฒนารูปแบบที่เหมาะสมในการส่งเสริมสุขภาพชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านอีสานด้านสมุนไพรโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคที่เกี่ยวข้อง
- รายละเอียดมีดังต่อไปนี้

1. ผลการศึกษา องค์ความรู้ที่หมอพื้นบ้านใช้ สภาพการรักษาพยาบาลและการให้บริการของหมอพื้นบ้าน การยอมรับ วิธีการรักษาของหมอพื้นบ้านในจังหวัดเลย

1) สถานภาพทั่วไปของหมอพื้นบ้าน ในจังหวัดเลย

ผลจากการศึกษาสถานภาพทั่วไปของหมอพื้นบ้าน ในจังหวัดเลยที่ขึ้นทะเบียนกับสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเลย และยังคงให้การรักษายู่ในปัจจุบันมีจำนวน 45 คน พบว่าหมอพื้นบ้านส่วนใหญ่เป็นชาย มีจำนวน 34 คน เป็นเพศหญิง จำนวน 11 คน ส่วนมากมีอายุระหว่าง 71-80 ปี จำนวน 14 คน การศึกษาส่วนมากอยู่ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 จำนวน 40 คน ทุกคนประกอบอาชีพ เกษตรกรรม ซึ่งหมอพื้นบ้านทุกคนมีประสบการณ์และความชำนาญในการรักษาโรคที่แตกต่างกัน พบว่ามีจำนวน 35 โรค ผู้วิจัยได้จัดแบ่งกลุ่มอาการของโรคตามแนวคิดของสมบัติ ประภาวิชา (2548 : 19-20) โดยแบ่งเป็นกลุ่มอาการของโรคต่าง ๆ ได้ 11 กลุ่ม

2) องค์ความรู้ที่หมอพื้นบ้านใช้ในการรักษาโรค

ผลจากการศึกษา พบว่าหมอพื้นบ้านทุกคนจะมีการสั่งสมประสบการณ์การใช้ยาสมุนไพรจากตำราโบราณ ตำราภาษาธรรม และตำราของล้านนา และการเรียนรู้จากหมอพื้นบ้านด้วยกัน ซึ่งหมอพื้นบ้านได้แปลเป็นภาษาไทย (สำเนียงภาษาท้องถิ่น) มีการรวบรวม

เฉพาะที่ใช้ได้ผลดีเขียนเป็นตำรับยา สำหรับใช้ในการบำบัดรักษาตามอาการของโรคต่าง ๆ ตามระบบของร่างกาย

3) วิธีการรักษาของหมอพื้นบ้าน

สภาพการรักษาของหมอพื้นบ้านนั้นมีความสัมพันธ์กับความเชื่อต่างๆ ตามวิถีวัฒนธรรมของท้องถิ่น ซึ่งหมอพื้นบ้านมีความเชื่อในการรักษาพยาบาลดังนี้

(1) ความเชื่อเกี่ยวกับสาเหตุแห่งความเจ็บป่วย

ความเชื่อเกี่ยวกับความเจ็บป่วยเป็นรากฐานที่สำคัญของการแพทย์ทุก ๆ ระบบ รวมทั้งหมอพื้นบ้าน และแพทย์พื้นบ้านไทย เพราะพฤติกรรมที่จะกระทำจะเป็นตัวกำหนดหรือมีผลต่อความเจ็บป่วยต่าง ๆ รวมทั้งกำหนดแบบแผนและวิธีการในการบำบัดด้วย

(2) ความเชื่อเกี่ยวกับธาตุสี่ชั้นห้า

หมอพื้นบ้านมีความเชื่อเรื่องธาตุสี่ชั้นห้า โดยเชื่อว่ามนุษย์ประกอบด้วยธาตุสี่ชั้นห้า คือมนุษย์ประกอบด้วยร่างกาย และจิตใจ ร่างกายและจิตใจมีความสัมพันธ์กันอาศัยซึ่งกันและกัน เมื่อร่างกายป่วย จิตใจก็พลอยได้รับผลตามไปด้วย ในการบำบัดรักษาจึงต้องใช้ยาประจำธาตุ ซึ่งหมอผู้บำบัดรักษาจะต้องรู้ธาตุของผู้ป่วยและสมุนไพรรักษาธาตุนั้น

(3) ความเชื่อเกี่ยวกับโหราศาสตร์ ตามดวงชะตาราศี

หมอพื้นบ้านมีความเชื่อเกี่ยวกับดวงชะตาราศีมีความสัมพันธ์กับ การเจ็บป่วย เมื่ออายุเข้าสู่เกณฑ์ชะตาชีวิตที่ไม่ดี เช่น ตกคนคอขาด ตกไม้หนีบคอ จะทำให้ป่วยหรือป่วยหนัก ดวงชะตาชีวิตจึงมีความสัมพันธ์กับความเจ็บป่วยไปด้วย

(4) ความเชื่อเกี่ยวกับโหราศาสตร์เกี่ยวกับสมุฏฐานการเกิดโรค

โหราศาสตร์สามารถช่วยในการวินิจฉัยโรคจากฐานความเชื่อว่า ดาวแต่ละดวง ราศีแต่ละราศี และภพแต่ละภพ มีความหมายเกี่ยวกับกายวิภาคและสรีรวิทยาของมนุษย์ จึงนำโหราศาสตร์มาใช้ในการแพทย์แผนไทยเพื่อบอกแนวโน้มของโรคว่าพื้นของดวงชะตาทางโหราศาสตร์บอกแนวโน้มของเจ้าชะตามีโอกาสเป็นโรคอะไรได้ แม้โรคที่หาสาเหตุได้ยาก อาจจะชี้ทางให้แพทย์ตรวจค้นในสิ่งที่แพทย์มองไม่เห็นได้ ดังนั้นจึงใช้ โหราศาสตร์ในการป้องกันโรคได้ โดยจากดวงชะตาอาจบอกว่ามีโอกาสที่จะเป็นโรคอะไรได้ และจัดการป้องกันโรคนั้นๆ อย่างไร

(5) ความเชื่อเกี่ยวกับธาตุสี่

หมอพื้นบ้าน มีความรู้ในทางพุทธศาสนาเป็นอย่างดี และนับถือพุทธศาสนา และได้ศึกษาวิชาหมอพื้นบ้านมาจากพระ หรือเคยบวชพระ (อุปสมบท) ในทางพุทธศาสนาและก็ได้รับการถ่ายทอดมาจากพระ สามารถอ่านอักษรตัวธรรม ตัวไทน้อย ได้จากความศรัทธาในทางพุทธศาสนาที่มีอยู่แล้ว จึงเข้าใจหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาได้ดี เช่น เรื่อง ธาตุสี่ อัน

ได้แก่ ดิน น้ำ ไฟ และลม และการบำบัดรักษาก็เนื่องกันกับธาตุสี่ มีการตั้งธาตุก่อนที่จะบำบัดรักษา ซึ่งหมอพื้นบ้านเชื่อว่าจะทำให้ตัวยาสมนไพรประจำธาตุจะมีผลต่อการบำบัดรักษา

(6) ความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมการแพทย์แผนไทย

ความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมในการแพทย์แผนไทยมีดังนี้คือ 1) พิธีกรรมเกี่ยวกับการเรียนแพทย์แผนไทย 2) พิธีกรรมเกี่ยวกับยา การปรุงยา คาถา และปลุกยา และ 3) พิธีกรรมต่าง ๆ ที่นำมารักษาผู้ป่วยและป้องกันโรค ได้แก่ รำผีฟ้า สู่วัณญ์ ย่ำขาง และการพรมน้ำมนต์และสายสิญจน์

(7) ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับสมุนไพรม

หมอพื้นบ้านมีความเชื่อในเรื่องการเก็บสมุนไพรมที่นำมาใช้ในการรักษาโรค โดยเชื่อว่าควรเก็บสมุนไพรมในวันอังคารเพราะเชื่อว่าเป็นวันที่แรงที่สุดในสัปดาห์จะทำให้สมุนไพรมที่เก็บในวันนั้นมีสรรพคุณทางยามากที่สุด มากกว่าการเก็บในวันอื่นๆ โดยที่ในการเก็บสมุนไพรมนั้นจะต้องมีพิธีกรรมและขั้นตอนในการเก็บซึ่งมีความสำคัญมากเท่าๆกับการรักษาโรค ส่วนพิธีกรรมในการเก็บสมุนไพรม ต้องทำพิธีปราบหรือขอขมาเทพที่รักษาต้นไม้ นั้น คือ เทพพญานาครซึ่งมีความเชื่อว่าเป็นเทพที่มีฤทธิ์มาก ถ้าไม่มีการปราบ หรือทำพิธีการขอขมาก่อน ทำให้ฤทธิ์ของยา หรือทำให้สรรพคุณน้อยลง หรือได้ต้นไม้มาแต่ไม่ได้ตัวยามาด้วย ดังนั้นจึงต้องทำพิธีกรรมในการปราบมาร และขอขมาเทพเทวดา

(8) ความเชื่อเกี่ยวกับยากลางบ้านและการปิดเป่ารักษาไข้

ผู้ป่วยที่มารักษากับหมอพื้นบ้านมักจะมี ความเชื่อเกี่ยวกับยากลางบ้านและการปิดเป่ารักษาไข้ โดยต้องมีความเชื่อมั่นในตัวหมอ เชื่อว่าหมอพื้นบ้านรักษาหายโดยได้ข้อมูลจากผู้ป่วยคนอื่นๆ ที่รักษาหายแล้วเล่าให้ฟังทำให้ผู้ป่วยมีความศรัทธา ในตัวหมอ นอกจากนั้นแล้ววิธีการรักษาของหมอจะมีการให้ยา พร้อมกับการเสกคาถา ปิดเป่า อีกทั้งให้กำลังใจ ในการรักษาด้วยท่าทีที่เป็นมิตร สนใจ เอาใจใส่ ทำให้ผู้ป่วยมีความสุขทางใจร่วมกับการรักษาด้วย

4) การยอมรับการรักษาวิธีการรักษาของหมอพื้นบ้านในจังหวัดเลย

ผู้ป่วยและญาติมีความพึงพอใจในผลการรักษาแม้ว่าในบางรายขาดการติดต่อเนื่องจากมีปัญหาไม่สามารถมาพบหมอพื้นบ้านได้ตามนัดหมาย แต่อาการต่างๆที่เจ็บป่วยหายไปบางคนหายเป็นปกติ แต่ผู้ป่วยทุกคนสามารถกลับไปใช้ชีวิตได้ตามปกติ สามารถประกอบอาชีพทำงานต่างๆ ที่เคยทำได้ตามปกติ

2. ผลการพัฒนารูปแบบที่เหมาะสมในการส่งเสริมสุขภาพชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านอีสานด้านสมุนไพรโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีที่เกี่ยวข้อง มีรายละเอียดดังนี้

2.1 ผลการสร้างรูปแบบการส่งเสริมสุขภาพชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านด้วยสมุนไพร

จากการระดมความคิดเห็นได้นำมาสังเคราะห์ได้รูปแบบการส่งเสริมสุขภาพชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านด้วยสมุนไพร ได้รูปแบบดังนี้

รูปแบบที่ 1 การส่งเสริมสุขภาพในชุมชน

รูปแบบที่ 2 การจัดทำสื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาหมอพื้นบ้าน

รูปแบบที่ 3 การเผยแพร่องค์ความรู้หมอพื้นบ้านสู่ประชาชน

2.2 ผลการนำรูปแบบการส่งเสริมสุขภาพชุมชนสู่การปฏิบัติ

ในแต่ละรูปแบบได้ดำเนินกิจกรรมต่างๆดังนี้

รูปแบบที่ 1 การส่งเสริมสุขภาพในชุมชน ได้ดำเนินกิจกรรมต่างๆดังนี้

- 1) การจัดกิจกรรมสุศึกษาเกี่ยวกับการส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับเยาวชนในโรงเรียน
- 2) การจัดสวนสมุนไพรในโรงเรียน โดยความร่วมมือระหว่าง บ้าน-วัด-โรงเรียน
- 3) การใช้ยาสมุนไพรไทยในการรักษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียนแทนยาแผนปัจจุบัน

รูปแบบที่ 2 การจัดทำสื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาหมอพื้นบ้าน ได้ดำเนิน

กิจกรรมต่างๆดังนี้

- 1) จัดทำหนังสือ เรื่องสมุนไพรในจังหวัดเลยและตำรายาสมุนไพรพื้นบ้านอีสาน
 - 2) ซีดี บทเรียนคอมพิวเตอร์ เรื่องสมุนไพรในท้องถิ่น และตำรายาสมุนไพรพื้นบ้านอีสาน
- รูปแบบที่ 3 การเผยแพร่องค์ความรู้หมอพื้นบ้านสู่ประชาชน

ได้ดำเนินโครงการคาราวานหมอพื้นบ้าน สืบสานภูมิปัญญา พัฒนารูปแบบการดูแลสุขภาพชุมชน

ผลการนำรูปแบบฯสู่การปฏิบัติ

รูปแบบที่ 1 การส่งเสริมสุขภาพในชุมชน ได้ดำเนินกิจกรรมคือ1)การจัดกิจกรรมสุศึกษาเกี่ยวกับการส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับเยาวชนในโรงเรียน โดยการจัดอบรมเรื่อง"สมุนไพรใกล้ตัวเพื่อดูแลสุขภาพ" ให้กับนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 4และ5 จำนวน 32 คนผลการดำเนินการอบรม นักเรียนที่เข้าร่วมการอบรมทุกคนสนใจตั้งใจในการอบรมมีส่วนร่วมในการอบรมเป็นอย่างดีมีการถามตอบข้อสงสัย ส่วนในภาคปฏิบัติทุกคนสามารถทำลูกประคบได้คนละ 1 ลูก

เมื่อสัมภาษณ์ความพึงพอใจของนักเรียนได้ทราบพอใจมากเพราะได้รับความรู้เกี่ยวกับสมุนไพร วิชาญาติในครอบครัว

ผลการประเมินการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้เกี่ยวกับหมอฟันบ้านให้กับเยาวชนในโรงเรียน พบว่าในภาพรวมเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมมีความพึงพอใจมากที่สุด โดยพบว่าพึงพอใจมากที่สุดในเรื่องการฝึกปฏิบัติ

ส่วนการจัดสวนสมุนไพรในโรงเรียน โดยความร่วมมือระหว่าง บ้าน-วัด-โรงเรียน ได้นำสมุนไพรที่ใช้ในงานสาธารณสุขมูลฐานมาปลูกในโรงเรียน และกิจกรรมสุดท้ายคือการใช้ยาสมุนไพรไทยในการรักษาชั้นพื้นฐานในโรงเรียนแทนยาแผนปัจจุบัน โดยการให้ความรู้เกี่ยวกับตำรับยาสมุนไพร และจัดมุมแหล่งเรียนรู้ตำรับยาสมุนไพรที่ห้องพยาบาล

รูปแบบที่ 2 การจัดทำสื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาหมอฟันบ้าน ได้ดำเนินกิจกรรมจัดทำหนังสือ เรื่องสมุนไพรในจังหวัดเลยและตำรับยาสมุนไพรพื้นบ้านอีสาน ร่วมกับจัดทำซีดี บทเรียนคอมพิวเตอร์ เรื่อง สมุนไพรในท้องถิ่น และตำรับยาสมุนไพรพื้นบ้านอีสาน

และรูปแบบที่ 3 การเผยแพร่องค์ความรู้หมอฟันบ้านสู่ประชาชนได้ดำเนินโครงการคาราวานหมอฟันบ้านสืบสานภูมิปัญญาไทยในการดูแลสุขภาพชุมชน โดยความร่วมมือกับชมรมหมอฟันบ้านเมืองเลยและเทศบาลเมืองเลยเพื่อเป็นการอนุรักษ์สนับสนุนและส่งเสริมการใช้ภูมิปัญญาหมอฟันบ้านในการรักษาและส่งเสริมสุขภาพชุมชน โดยรูปแบบการดำเนินกิจกรรมมีการตรวจโรค วินิจฉัยโรคและ บำบัดรักษาโรคโดยหมอฟันบ้านที่มีใบประกอบโรคศิลป์ หลังจากตรวจวินิจฉัยแล้วมีการจ่ายยาฟรีตามการวินิจฉัยของหมอฟันบ้าน มีการแสดงนิทรรศการตำรับยาสมุนไพร การจำหน่ายสินค้าสมุนไพรในการรักษาโรคและการบริการนวดแผนโบราณ ซึ่งดำเนินการโดยเทศบาลเมืองเลย

ผลการดำเนินโครงการมีผู้เข้าร่วมโครงการจำนวน 69 คน เป็นผู้ป่วยที่มารับการรักษาร้อยละ 55.29 มาเที่ยวชมนิทรรศการร้อยละ 19.63 มาซื้อสินค้าสมุนไพรร้อยละ 3.60 และมาโดยบังเอิญไม่ได้ตั้งใจร้อยละ 10.74 เพื่อนชวนมาร้อยละ 5.37 และมาโดยไม่มีจุดหมายใดๆ ร้อยละ 5.37

จากการตรวจวินิจฉัยของหมอฟันบ้านพบว่ามีผู้ป่วยเป็นโรคต่างๆ หลากหลาย เช่น โรคเบาหวาน โลหิตจาง ปวดกล้ามเนื้อ ภูมิแพ้ ประดงขึ้นสมอง ประดงเข้าข้อ ประดงเส้น กระเพาะอาหารอักเสบ ริดสีดวงทวารหนัก หอบหืด ความดันโลหิตสูง ธาตุสัณเฑียร

อภิปรายผลการวิจัย

เรียงตามวัตถุประสงค์ดังนี้

1. ผลการศึกษา องค์ความรู้ที่หมอพื้นบ้านใช้ สภาพการรักษาพยาบาลและการให้บริการของหมอพื้นบ้าน การยอมรับ วิธีการรักษาของหมอพื้นบ้านในจังหวัดเลย

2. ผลการพัฒนารูปแบบที่เหมาะสมในการส่งเสริมสุขภาพชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านอีสานด้านสมุนไพรโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีที่เกี่ยวข้อง

รายละเอียดมีดังนี้

1. ผลการศึกษาร่องความรู้ที่หมอพื้นบ้านใช้ สภาพการรักษาพยาบาลและการให้บริการของหมอพื้นบ้าน การยอมรับ วิธีการรักษาของหมอพื้นบ้านในจังหวัดเลย

ผลจากการศึกษาสถานภาพทั่วไปของหมอพื้นบ้านพบว่าหมอพื้นบ้านทุกคนมีประสบการณ์และความชำนาญในการรักษาโรคที่แตกต่างกันมีการสั่งสมประสบการณ์การใช้ยาสมุนไพรจากตำราโบราณ ตำราภาษาธรรม และตำราของล้านนา และการเรียนรู้จากหมอพื้นบ้านด้วยกัน ซึ่งหมอพื้นบ้านได้แปลเป็นภาษาไทย

องค์ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรที่หมอพื้นบ้านใช้ในการรักษาโรคพบว่าหมอพื้นบ้านมีความรู้ต่างๆในการจำแนกสมุนไพรตามการออกฤทธิ์ต่อระบบต่างๆ ของร่างกาย จำแนกตามส่วนต่างๆ ของสมุนไพร เช่น ใบ ดอก กิ่ง ต้น ราก ฯลฯ การจำแนกตามรสของตัวยาสสมุนไพร รสขม รสฝาด รสเปรี้ยว ฯลฯ ซึ่งต่างจากองค์ความรู้ของหมอพื้นบ้าน ชาวล้านนามีความเชื่อว่าร่างกายคนเราประกอบด้วยธาตุ 5 ประการด้วยกันคือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ และอากาศธาตุ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของยิ่งยง เทาประเสริฐศึกษา ที่กล่าวว่า ชาวล้านนามีความเชื่อว่าร่างกายของคนเราประกอบด้วยธาตุ 5 อย่าง คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ และอากาศธาตุ (หรือธาตุ พระเจ้า) แต่มีความแตกต่างจากงานวิจัยของ ปรีชา อุตระกุล และคณะ (2531) ที่ศึกษากลุ่มหมอพื้นบ้านโคราชพบว่า ธาตุคนเราประกอบด้วย ธาตุ 4 คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม และธาตุไฟ จากความแตกต่างดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าความแตกต่างของวัฒนธรรมและความเชื่อในแต่ละท้องถิ่นมีความสัมพันธ์กับความเชื่อในการดูแลสุขภาพ(นพดล กองพล,มปป)

วิธีการรักษาของหมอพื้นบ้านนั้นมีความสัมพันธ์กับความเชื่อต่างๆ ตามวิถีวัฒนธรรมของท้องถิ่น ซึ่งหมอพื้นบ้านมีความเชื่อในการรักษาพยาบาลได้แก่ ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ ความเชื่อเกี่ยวกับมูลเหตุของการเกิดโรค ความเชื่อเกี่ยวกับชั้นธำ ความเชื่อเกี่ยวกับโหราศาสตร์ กับสมุฏฐานการเกิดโรค ความเชื่อเกี่ยวกับธาตุสี่ ความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมการแพทย์แผนไทย

ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับสมุนไพร สอดคล้องกับแนวคิดของ ดารณี อ่อนชมจันทร์ (2550: 145) กล่าวว่า หมอพื้นบ้านส่วนใหญ่จะมีพื้นฐานความเชื่อ และระบบวัฒนธรรมเช่นเดียวกับ ชุมชนที่หมอพื้นบ้านอาศัยอยู่ร่วมไปถึงความเชื่อเกี่ยวกับสุขภาพและความเจ็บป่วยด้วย เลือกรักษาให้เหมาะสมกับสาเหตุของผู้ป่วยแต่ละคนและบ่อยครั้งที่ใช้วิธีการรักษาโรคหลายวิธี ประกอบกันมักมีการผสมผสานแนวคิดและวิธีการรักษาความเจ็บป่วย และสอดคล้องกับหลักการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้าน (Indigenous Self-Care) ที่มุ่งเน้นการดูแลสุขภาพให้สมดุลและสอดคล้องกับกฎทางสังคมวัฒนธรรมและกฎธรรมชาติ เป็นการดูแลสุขภาพในมิติทางกาย ทางจิตใจ ทางจิตวิญญาณและทางอารมณ์ให้อยู่ในสภาวะ กลมกลืนกับโลกรอบตัว และหากชีวิตละเมิดกฎทางธรรมชาติ ชีวิตจะเสียสมดุล อ่อนแอ และเจ็บป่วย การรักษาได้ผลดีในกลุ่มอาการโรคที่ไม่ชัดเจน (Psychosomatic Disorders) ในสังคมหมู่บ้านมีความเจ็บป่วย กลุ่มอาการหนึ่งที่หมอและผู้ป่วยเชื่อว่าเกิดจากอำนาจเหนือธรรมชาติ ส่วนใหญ่เป็นความเจ็บป่วยที่แยกออกไม่ชัดเจน ระหว่างอาการทางกาย และอาการทางจิต มีความสอดคล้องกับวิถีของชุมชน ชาวบ้านและหมอพื้นบ้านมีพื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรม วิธีการดำเนินชีวิตที่คล้ายคลึง มีความเชื่อเกี่ยวกับสาเหตุของการเจ็บป่วยเหมือนกันอีกทั้งรูปแบบและขั้นตอนการรักษาไม่ยุ่งยากซับซ้อน สามารถเข้าใจได้โดยง่าย และที่สำคัญก็คือครอบครัวและญาติพี่น้องสามารถเข้ามารับรู้และมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนการรักษาเสียค่าใช้จ่ายน้อย (รุ่งรังษี วิบูลย์, 2538: 59) ผลจากการศึกษาครั้งนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชูลีกร ขวัญชัยนนท์ (2540:98) ได้สรุปลักษณะเด่นของระบบการแพทย์พื้นบ้านว่าเป็นระบบการแพทย์แบบองค์รวม (Holistic) ใช้การวินิจฉัยและการรักษาโรคอาศัยบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ปรีชา อุตระกุล และคณะ (2541 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษากลุ่มไทยโคราช จังหวัดนครราชสีมา และกลุ่มไทยลาว จังหวัดชัยภูมิ พบว่าหมอพื้นบ้านมีความเชื่อในเรื่ององค์ประกอบของมนุษย์ไม่แตกต่างจากคนในชนบทหมู่บ้านอื่น คือ เชื่อว่ามนุษย์ประกอบด้วยกาย คือ ธาตุทั้งสี่ อันได้แก่ ดิน น้ำ ลม ไฟ และองค์ประกอบทางด้านจิตใจ อันได้แก่ ขวัญ วิญญาณ

และวิธีการรักษานี้ยังสอดคล้องกับการศึกษาของ โอภาส ชามะรัตน์(2545:113)ที่พบว่าวิธีการบำบัดรักษาความเจ็บป่วยของหมอพื้นบ้านจะใช้สมุนไพรและเวทมนตร์คาถา ซึ่งกลุ่มผู้ป่วยที่มารับการรักษามากเคยได้รับการรักษาจากหมอแผนปัจจุบันมาก่อนเมื่อไม่หายจึงมารักษากับหมอพื้นบ้าน ปกติผู้ป่วยจะมารับการรักษาที่บ้านของหมอพื้นบ้าน ส่วนการปฏิบัติตัวของผู้ป่วยระหว่างรับการรักษาก็จะได้รับคำแนะนำจากหมอพื้นบ้าน สำหรับขั้นตอนการบำบัดรักษาความเจ็บป่วยของหมอพื้นบ้าน ในขั้นตอนการเตรียมการหมอพื้นบ้านจะเตรียมสมุนไพรและวัตถุ

สิ่งของเครื่องบูชาด้วยตนเอง มีการวินิจฉัยโรคโดยการคลำชีพจร หลอดลม นิ้วมือ และมีการสอบถามอาการเจ็บป่วยจากผู้ป่วย ขั้นตอนการบำบัดรักษาจะใช้สมุนไพรจากพืชโดยวิธีการต้มละลายน้ำเพื่อใช้ดื่ม และใช้ประคบบริเวณที่เจ็บปวด และขั้นตอนการประเมินผลการรักษาจะพิจารณาจากอาการของผู้ป่วยที่มารับการบำบัดรักษา และสอบถามอาการจากผู้ป่วยโดยตรง

ผลการศึกษาครั้งนี้ให้ผลที่สอดคล้องกับการศึกษาของยียง เทาประเสริฐ พัทธา ก้อย ชูสกุล และคณะ (2544:159) ทำให้เห็นว่าการแพทย์พื้นบ้านล้านนานั้นมีศาสตร์ของตนเองที่สามารถอธิบายได้อย่างเป็นระบบเชื่อมโยงสัมพันธ์กับวิถีชีวิตจิตวิญญาณมิได้แปลกแยกออกจากธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยเฉพาะองค์ความรู้ในการดูแลสุขภาพ ชาวล้านนาสามารถอธิบายได้ถึงความสัมพันธ์ของการก่อเกิดมนุษย์ คนล้านนาเชื่อว่าคนประกอบขึ้นจากรูปกับนาม คือ กาย (ธาตุ) และจิต (ขันธ์) อย่างสมดุลและสัมพันธ์กันเมื่อมีเหตุให้เสียสมดุลและไม่สัมพันธ์กันเช่น ขวัญตก ขวัญเสีย ขวัญหาย ขวัญอ่อน หรือธาตุเสียธาตุพิการ จะทำให้มีผลกระทบต่อสุขภาพ ล้มเจ็บลงได้ ซึ่งก็จะวิเคราะห์วินิจฉัยหาสมมติฐานของการเจ็บป่วย หมอเมืองหรือหมอพื้นบ้านล้านนามีวิธีการที่จะวินิจฉัยได้ว่าเกิดจากสาเหตุใดโดยมักเริ่มจากการสอบถามประวัติส่วนตัวของผู้เจ็บป่วย อายุ อาชีพ ครอบครัวยุ อาหารการกิน การเจ็บป่วยในอดีต ตรวจร่างกาย สังเกตอาการ ดูดวง คำนวนธาตุ หาสาเหตุว่าเกิดจากกรรม สิ่งธรรมชาติ สิ่งเหนือธรรมชาติหรือจากพยาธิสภาพของผู้เจ็บป่วยซึ่งต่างมีเหตุผลอธิบายความเชื่อมโยงของการเจ็บป่วย

ผลการศึกษาครั้งนี้ได้ข้อสรุปเช่นเดียวกับแนวคิดจริยทิพย์ นาสสุภา (2541: 79) ได้สรุปว่าสังคมวัฒนธรรมของภาคอีสานว่าชุมชนหมู่บ้านอีสานเป็นสังคมที่สืบทอดวัฒนธรรมมาจากลุ่มแม่น้ำโขง มีศูนย์กลางอยู่ที่ล้านช้าง มีการปกครองของตามระบอบของตนเอง มีผู้นำาญเฉพาะอย่างเป็นผู้นำด้านต่างๆของชุมชน เช่นมีเจ้าบ้านหรือเฒ่าจ้ำ ปัญญาชนผู้ทรงภูมิเรื่องความเป็นไปของชีวิตและสิ่งแวดล้อมในชุมชน มีหมอธรรมผู้รู้คัมภีร์ของศาสนา มีหมอยาหมอมกลางบ้าน ผู้รู้เรื่องด้านการรักษาผู้ป่วย มีหมอแคนผู้รู้ด้านดนตรี มีหมอสองหรือหมอผีฟ้าผู้รู้ไสยเวทย์ที่เชื่อว่าติดต่อกับแถนฟ้าได้ ชาวอีสานเชื่อเรื่องผีเช่นเดียวกับชาวล้านนา เชื่อว่าผู้มีอิทธิฤทธิ์ยิ่งใหญ่คือผีแถนหรือผีฟ้าพญาแถน แถนเป็นผู้สร้างสรรพสิ่ง ให้กำเนิดดิน น้ำ ลม ไฟ โลกและมนุษย์ ชาวบ้านติดต่อกับแถนได้โดยผ่านพิธีกรรมบุญบั้งไฟและลำผีฟ้า นอกจากนี้ชาวอีสานยังเชื่อเรื่องขวัญ ว่าขวัญเป็นสิ่งรวมศูนย์ชีวิต แต่มองไม่เห็น สัมผัสไม่ได้ มีการทำพิธีสู่ขวัญหรือเรียกขวัญเพื่อสร้างกำลังใจ ในการดำเนินชีวิต (จริยทิพย์ นาสสุภา 2541: 91)

ส่วนขั้นตอนการรักษาของหมอพื้นบ้าน มีขั้นตอนคือ การตั้งขันธครูหรือขันเตรียมการ การวินิจฉัยโรค การบำบัดรักษา การติดตามผล และการสิ้นสุดการรักษาหรือยกเลิกการรักษา

เช่นเดียวกับผลการศึกษาของโอภาส ชามะรัตน์ (2545 : 150-152) ได้วิจัยภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านกับการใช้สมุนไพรบำบัดรักษาความเจ็บป่วย กรณีศึกษานายแว วงศ์คำโสม บ้านโคกผด ตำบลสถานตม อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย ผลการศึกษาพบว่า ขั้นตอนการบำบัดรักษาความเจ็บป่วยของหมอพื้นบ้าน ในขั้นตอนการเตรียมการหมอพื้นบ้านจะเตรียมสมุนไพรและวัตถุดิบของเครื่องบูชาด้วยตัวเอง มีการวินิจฉัยโรคโดยการจับชีพจร หมอลม นิ้วมือ และมีการสอบถามอาการเจ็บป่วยจากผู้ป่วย ขั้นตอนการบำบัดรักษาจะใช้สมุนไพรจากพืชโดยวิธีการต้ม ฝนละลายน้ำเพื่อใช้ดื่ม และใช้ประคบบริเวณที่เจ็บปวด และขั้นตอนการประเมินผลการรักษาจะพิจารณาจากอาการของผู้ป่วยที่มารับการบำบัดรักษา และสอบถามอาการผู้ป่วยโดยตรง และสอดคล้องกับผลการศึกษาของพระประสงค์ พรหมศรี (2546 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษา กระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดความรู้เรื่องยาสมุนไพรเพื่อบำบัดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพสิ่งเสพติดของจังหวัดร้อยเอ็ด สรุปผลว่าวิธีการเรียนรู้ คือการฝึกปฏิบัติจริงโดยอาศัยตัวแบบ ลักษณะช่วยปฏิบัติงานโดยอาศัยแบบการสังเกต จดจำและปฏิบัติตามและจำได้รับการปลูกฝังด้านบทบาท จิตสำนึกจริยธรรมของผู้บำบัดรักษาและได้รับการดูแลเอาใจใส่จนผู้เรียนมีความชำนาญปฏิบัติจริงด้วยตนเองได้ สามารถชี้นำตนเองและเกิดลักษณะการปฏิบัติเฉพาะตัว และผลจากการปฏิบัติจริงแสดงให้เห็นความสำเร็จอย่างยิ่ง การเรียนรู้มี 5 ระยะ คือ 1.รากฐานการเรียนรู้ยาสมุนไพรจากตัวแบบ 2.การฝึกปฏิบัติจริงโดยตัวแบบ 3.การฝึกปฏิบัติจริงด้วยตนเอง 4.การเรียนรู้ด้วยการชี้นำตนเอง และ 5.ความสำเร็จการเรียนรู้

ผลการศึกษาการยอมรับการรักษาวิธีการรักษาของหมอพื้นบ้านในจังหวัดเลย พบว่าผู้ป่วยและญาติมีความพึงพอใจในผลการรักษาอาการต่างๆที่เจ็บป่วยหายไป บางคนหายเป็นปกติ แต่ผู้ป่วยทุกคนสามารถกลับไปใช้ชีวิตได้ตามปกติ สามารถประกอบอาชีพ ทำภาระกิจ กิจวัตรประจำวัน งานต่างๆ ที่เคยทำได้ตามปกติ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของพระสุริยา มาตรคำ (2552:122-130) ได้ศึกษาการพัฒนากระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านในประเทศไทย และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ได้ศึกษาผู้รับการบำบัดรักษามีรักษาโรคต่าง ๆ พบว่าผู้ป่วยมีอาการดีขึ้น พอใจในผลการรักษา และผลการศึกษาครั้งนี้สอดคล้องกับการศึกษาของ ภทรริธา ผลงาม (2554:451) ได้พัฒนาตำรายาสมุนไพรพื้นบ้านเพื่อรักษาโรคในชุมชน

ผลจากการพัฒนาตำรายาได้นำยาไปทดลองใช้กับผู้ป่วยในชุมชน และผู้ป่วยที่มารักษากับหมอพื้นบ้าน สรุปผลจากการทดลองผู้ป่วยทุกคนมีความพึงพอใจในผลการรักษาแม้ว่าในบางรายขาดการติดต่อเนื่องจากมีปัญหาไม่สามารถมาพบหมอพื้นบ้านได้ตามนัดหมาย แต่อาการ

ต่างๆที่เจ็บป่วยหายไป บางคนหายเป็นปกติ แต่ผู้ป่วยทุกคนสามารถกลับไปใช้ชีวิตได้ตามปกติ สามารถประกอบอาชีพ ทำงานต่างๆ ที่เคยทำได้ตามปกติ

2. ผลการพัฒนารูปแบบที่เหมาะสมในการส่งเสริมสุขภาพชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านอีสานด้านสมุนไพรโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีที่เกี่ยวข้อง

ผลการสร้างรูปแบบการส่งเสริมสุขภาพชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านด้วยสมุนไพร ได้รูปแบบ 3 รูปแบบคือรูปแบบที่ 1 การส่งเสริมสุขภาพในชุมชน มีกิจกรรมดังนี้คือ 1) การจัดกิจกรรมสุศึกษาเกี่ยวกับการส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับเยาวชนในโรงเรียน 2) การจัดสวนสมุนไพรในโรงเรียน โดยความร่วมมือระหว่าง บ้าน-วัด-โรงเรียน และ3) การใชยาสมุนไพรไทยในการรักษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียนแทนยาแผนปัจจุบัน รูปแบบที่ 2 การจัดทำสื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาหมอพื้นบ้าน มีกิจกรรมดังนี้ คือ1) จัดทำหนังสือ เรื่องสมุนไพรในจังหวัดเลยและตำรับยาสมุนไพรพื้นบ้านอีสาน 2) ซีดี บทเรียนคอมพิวเตอร์ เรื่อง สมุนไพรในท้องถิ่น และตำรับยาสมุนไพรพื้นบ้านอีสาน และรูปแบบที่ 3 การเผยแพร่องค์ความรู้หมอพื้นบ้านสู่ประชาชน ได้ดำเนินโครงการคาราวานหมอพื้นบ้าน สืบสานภูมิปัญญา พัฒนารูปแบบการดูแลสุขภาพชุมชน ซึ่งรูปแบบทั้งหมดที่ได้ี้เกิดจากการระดมความคิดเห็นของทุกภาคส่วน ผู้เข้าร่วมประชุมต่างมีฉันทามติร่วมกัน มีความเห็นที่สอดคล้องต้องกัน โดยที่แนวคิดการประชุมระดมความคิดเห็นเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนที่มีประสิทธิภาพสูง ซึ่งกิจกรรมทั้งหมดนี้ได้้นำสู่การลงมือปฏิบัติร่วมกันโดยกระบวนการมีส่วนร่วม

ผลการนำรูปแบบการส่งเสริมสุขภาพชุมชนสู่การปฏิบัติ โดยดำเนินกิจกรรมการจัดกิจกรรมสุศึกษาเกี่ยวกับการส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับเยาวชนในโรงเรียน พบว่าในภาพรวมเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมมีความพึงพอใจมากที่สุดโดยพบว่าพึงพอใจมากที่สุดในเรื่องการฝึกปฏิบัติที่เป็นเช่นนั้น เพราะนักเรียนได้ลงมือทำลูกประคบด้วยตนเอง และได้นำลูกประคบที่ตนทำได้นั้นกลับบ้าน นักเรียนมีความภาคภูมิใจที่สามารถทำลูกประคบได้จึงมีความพึงพอใจในขั้นนี้มากที่สุด

นอกจากนั้นได้ดำเนินกิจกรรมกิจกรรมการจัดสวนสมุนไพรในโรงเรียน โดยความร่วมมือระหว่าง บ้าน-วัด-โรงเรียน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ทางโรงเรียนต้องการให้นักเรียนได้รู้จักสมุนไพรต่างๆ สอดคล้องกับที่นักเรียนได้เรียนรู้จากการอบรม และกิจกรรมสุดท้ายคือกิจกรรมการใชยาสมุนไพรไทยในการรักษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียนแทนยาแผนปัจจุบัน ผลการศึกษาครั้งนี้สอดคล้องกับแนวคิดการส่งเสริมการนำสมุนไพรไทยมาใช้ในการสาธารณสุขมูลฐานแทนการสั่งซื้อยาจากต่างประเทศซึ่งเป็นการประหยัดงบประมาณ ทั้งนี้เพราะยาสมุนไพรบางตำรับสามารถปรุงได้เองจากสมุนไพรที่ปลูกในสวนสมุนไพร หรือสมุนไพรในชุมชน

ผลจากการนำรูปแบบ 2 การจัดทำสื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาหมอพื้นบ้าน โดยจัดทำสื่อต่างๆ ได้แก่ ทำหนังสือ เรื่องสมุนไพรในจังหวัดเลยและตำรับยาสมุนไพรพื้นบ้านอีสาน และซีดี บทเรียนคอมพิวเตอร์ เรื่อง สมุนไพรในท้องถิ่น และตำรับยาสมุนไพรพื้นบ้านอีสานซึ่งสื่อที่ได้นี้ได้ดำเนินการขอจดลิขสิทธิ์ และได้มอบให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องรวมทั้งผู้ที่สนใจ การจัดทำสื่อเป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับแพทย์พื้นบ้านได้อย่างมีประสิทธิภาพเพราะการเข้าถึงข้อมูลได้ง่าย สะดวก ไม่มีเงื่อนไขในการเรียนรู้มากผู้ที่อ่านภาษาไทยได้สามารถเรียนรู้จากสื่อนี้ได้

ผลจากการนำรูปแบบที่ 3 การเผยแพร่องค์ความรู้หมอพื้นบ้านสู่ประชาชนได้ดำเนินโครงการคาราวานหมอพื้นบ้าน สืบสานภูมิปัญญา พัฒนารูปแบบการดูแลสุขภาพชุมชน ผลการดำเนินโครงการพบว่ามีผู้เข้าร่วมโครงการจำนวน 69 คน เป็นผู้ป่วยที่มารับการรักษาร้อยละ 55.29 มาเที่ยวชมนิทรรศการร้อยละ 19.63 มาซื้อสินค้าสมุนไพรร้อยละ 3.60 และมาโดยบังเอิญไม่ได้ตั้งใจร้อยละ 10.74 เพื่อนชวนมาร้อยละ 5.37 และมาโดยไม่มีความหมายใดๆ ร้อยละ 5.37 ที่พบว่าผู้ที่ตั้งใจมารับการรักษาเข้าร่วมโครงการมากที่สุดเพราะกลุ่มนี้ป่วยได้รับการรักษาจากแพทย์แผนปัจจุบันแล้ว แต่ต้องการเปลี่ยนทางเลือกมารักษากับหมอพื้นบ้านจึงมาเข้าร่วมโครงการมากที่สุด ผลการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Pender(1996)ที่ได้สรุปสาระสำคัญว่าปัจจัยที่สามารถทำนายพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสุขภาพคือการได้รับรู้ประโยชน์ของการกระทำ การที่บุคคลจะทำพฤติกรรมใด ๆ มักจะคำนึงถึงประโยชน์ที่ได้รับ การคาดการณ์ถึงประโยชน์ของการกระทำเป็นสิ่งสนใจในการปฏิบัติกิจกรรมนั้น ๆ การที่ผู้ป่วยมาเข้าร่วมกิจกรรมสุขภาพครั้งนี้เพราะคำนึงถึงประโยชน์ที่ได้รับจากการมาตรวจ คาดว่าจะได้รับยาเพื่อรักษาสุขภาพของตนเอง จึงสรุปว่าการเข้าร่วมกิจกรรมครั้งนี้ของผู้ป่วยนั้นเกิดประโยชน์ที่เกิดขึ้นภายใน ได้แก่ การได้รับความรู้ทำให้มีความตื่นตัวเรื่องการดูแลสุขภาพ และประโยชน์ภายนอกได้แก่ การได้รับยาไปรักษาสุขภาพของตนเอง

ผลการประเมินจากแบบสอบถามวัดความพึงพอใจ และประโยชน์ที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมพบว่าในภาพรวมมีความพึงพอใจในระดับมาก ความพึงพอใจในบรรยากาศการจัดกิจกรรมมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ผลการศึกษาเป็นเช่นนี้เพราะ บรรยากาศในการจัดกิจกรรมเป็นกันเองหมอพื้นบ้านพูดคุยอธิบาย การเจ็บป่วยด้วยความเป็นกันเอง จ่ายยาตามผู้ป่วยต้องการบนพื้นฐานของการวินิจฉัย ของหมอพื้นบ้าน จึงทำให้ผู้ป่วยมีความพึงพอใจ ผลการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้สอดคล้องกับแนวคิดของความพึงพอใจที่สรุปว่าบุคคลจะเกิดความพึงพอใจเมื่อได้รับการตอบสนองตามที่ตนเองต้องการ

ผลจากการดำเนินงานที่กล่าวมาทั้ง 3 รูปแบบเป็นพื้นฐานการนำไปสู่การสร้างเสริมสุขภาพชุมชนเพราะเป็นกิจกรรมที่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกคนได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง

ข้อเสนอแนะ

1 ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ผลจากการศึกษาได้ทราบองค์ความรู้ที่หมอพื้นบ้านใช้ สภาพการรักษาพยาบาลและการให้บริการของหมอพื้นบ้าน การยอมรับ วิธีการรักษาของหมอพื้นบ้านในจังหวัดเลย ซึ่งนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

1) ส่งเสริมการนำภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านเกี่ยวกับเรื่องการดูแลรักษาทั่ว ๆ ไปเพื่อดูแลรักษาคนในครอบครัว ญาติพี่น้องต่อ ๆ กันไป และเพื่อนบ้าน

2) องค์การของรัฐควรจะทำให้การส่งเสริมสนับสนุนอย่างจริงจัง แม้รัฐบาลจะให้ความสนใจในการใช้ยาสมุนไพรเพื่อการรักษาโรคประมาณ 10 ปีแล้ว แต่ก็ยังขาดการสนับสนุนจากภาครัฐอย่างแท้จริง หรือบางทีแม้มีการสนับสนุนแต่ก็ไม่ตรงกับพื้นฐานของ ท้องถิ่น โดยเฉพาะในเรื่องของวัฒนธรรม ซึ่งได้นำเอาระบบคิดของการแพทย์แผนปัจจุบันเข้าไปดำเนินการโดยไม่ได้ดัดแปลงให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมไทย

3) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจะทำการศึกษาการแพทย์พื้นบ้านอย่างจริงจังแล้วนำเอามาผสมผสานในการแพทย์แผนปัจจุบัน และภาครัฐควรให้การสนับสนุน การแพทย์พื้นบ้านหรือหมอพื้นบ้านด้วยความจริงใจและศรัทธาภูมิปัญญาชาวบ้าน รวมถึงภาครัฐควรสนับสนุนส่งเสริมให้เครือข่ายการเรียนรู้ในการดูแลสุขภาพของชาวบ้านด้วยวิธี หมอพื้นบ้าน

4) ควรสนับสนุนให้หมอพื้นบ้านมีโอกาสเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ความรู้ในการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้าน โดยผ่านสถานีอนามัยหรืออาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน

5) การศึกษาวิจัยครั้งนี้พบว่าองค์ความรู้หมอพื้นบ้านที่ใช้ดูแลสุขภาพขั้นอยู่กับความเชื่อและประเพณีของท้องถิ่นด้วย ดังนั้นการจะนำผลวิจัยไปใช้ต้องดูความเหมาะสมของท้องถิ่นและวัฒนธรรมแห่งนั้นๆ ด้วย

2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรมีการศึกษาเพื่อสร้างนวัตกรรมการส่งเสริมการถ่ายทอดภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านเพื่อรักษาโรค

2) ควรมีการศึกษาต่อยอดเกี่ยวกับการพัฒนาระบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านเพื่อรักษาโรค

3) ควรมีการศึกษาเพื่อพัฒนากระบวนการต่างๆในการถ่ายทอดภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านเพื่อรักษาโรค

4) สาธารณสุขจังหวัดควรร่วมมือกับสถานศึกษาเพื่อทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความรู้หมอพื้นบ้านแต่ละประเภทที่ยังคงเหลืออยู่เพื่อจะหาทางช่วยเหลือและพัฒนาเพื่อการสืบทอดต่อไป

ผลผลิต

1. ผลงานตีพิมพ์ในวารสารวิชาการ
2. การจดสิทธิบัตร ได้ดำเนินการขอจดลิขสิทธิ์เรื่อง สมุนไพรพื้นบ้าน และตำรับยาสมุนไพรอีสานในรูปของหนังสือและซีดี
3. ผลงานเชิงพาณิชย์ จัดทำตำรับยาสมุนไพรจำหน่าย
4. ผลงานเชิงสาธารณะ ก่อให้เกิดนวัตกรรมสุขภาพในชุมชนซึ่งประโยชน์ต่อชุมชน